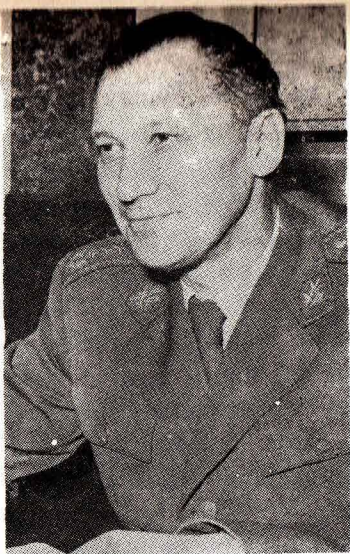

General-pukovnik u rezervi
Milutin MORAČA

PRVA ARMIJA U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA ZA OSLOBOĐENJE JUGOSLAVIJE

SREMSKI FRONT: OBOSTRANI ZNAČAJ, USLOVI RATOVANJA, ISKUSTVA

Sremskom frontu, od samog njegovog postojanja, neprijatelj je pridavao izvanredan značaj. To se može objasniti činjenicom što je Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije, oslobođenjem Beograda i velikog dijela Srbije, dovela u veoma težak položaj znatne snage njemačke Grupe armije E koje su se povlačile iz Grčke preko Makedonije, Kosova, zapadnih dijelova Srbije i Crne Gore i bile prisiljene da se sa ovih teritorija probijaju i povlače mnogo težim i dužim komunikacijskim pravcima u zahvatu rijeka Ibra, Lima, Zapadne Morave, Drine i Bosne, pri čemu su trpjele velike gubitke od naših jedinica. Zadatak neprijateljske odbrane u Sremu sastojao se najviše u tome da ovim odstupajućim snagama obezbijedi izvlačenje kroz Bosnu na teritoriju sjeverno od Save.

Zbog takvog značaja sremskog fronta, Nijemci su se uporno borili za svaki metar sremske ravnice, a istovremeno, radi odbrane šireg područja Vinkovaca, sistematski su izgrađivali i utvrđivali svoju glavnu odbrambenu zonu sa prednjim krajem na liniji S. Sotin — ž. st. Grabovo — Berak — Orolik — Nijemci — Podgrađe. Ovdje se njihova odbrana oslanjala na pogodno močvarno zemljište

ī na rijeke Dunav i Bosut. Močvarni predio Bosutskih šuma južno od s. Lipovac do Save nije bio posjednut, već samo osmatran, a izlazi iz tog šumskog pojasa kontrolisani su posadama iz sela Vrbanja, Soljani i Strašinci.

U veoma dobro organizovanoj odbrani važnijih pravaca i velikih sremskih naselja Nijemci su se obilato koristili minskim poljima. Oni su protivpješadijske mine postavljali na stabljike kukuruza i po niskom drveću, ukopavali ih po šumarcima, na teže osmatranom i slabije branjenom zemljištu i ispred svoje odbrane. Postavljali su i protivtenkovske mine i kopali pt-rovove za odbranu svojih utvrđenih zona. Valja istaći da su minska polja u odbrani utvrđenih zona bila veoma značajan elemenat njemačke odbrane i zbog toga što I proleterski korpus, u toku svog nastupanja kroz Srem i u borbama za proboj utvrđene njemačke zone na liniji Sotin — Orolik — Podgrađe (početkom decembra 1944) i, kasnije, u borbama kod s. Otok, nije imao dovoljno inženjerskih jedinica i tehničkih sredstava za pronalaženje mina, a postojeće minerske jedinice nisu bile dovoljno obučene. Zato su u ovim borbama naše jedinice imale osjetne gubitke od neprijateljskih mina. Podsjećam na činjenicu da smo poslije oslobođenja Srema i još dugo vremena poslije rata čistili ovaj kraj od neprijateljskih minskih polja.

U odbrambenim borbama u Sremu Nijemci su do maksimuma koristili svoje bogato iskustvo stečeno u mnogim borbama u ravnici u drugom svjetskom ratu. Pored veoma dobro izgrađene pozicione odbrane sa neprekidnim rovovima, saobraćajnicama, osmatračnicama, drveno-zemljanim bunkerima, mitraljeskim gnijezdima itd. sa preciznom organizacijom sistema vatre, Nijemci su najugroženije sektore odbrane ojačavali novim jedinicama i do kraja ostali uporni u odbrani područja Brčko — Vinkovci — Vukovar.

Za Narodnooslobodilačku vojsku i JA borbe u Sremu imale su vanredan značaj. Poslije oslobođenja Beograda nastavljena su ofanzivna dejstva kroz Srem da bi se u Beogradu obezbijedili normalni uslovi za rad naših najviših organa vlasti, političkih organizacija, Vrhovnog štaba i konsolidovale prilike na slobodnoj teritoriji. Drugi važan zadatak bio je da se narod Srema što prije oslobodi od okupatora. Oba ta zadatka su uspješno izvršena. Već početkom decembra, za nešto više od mjesec dana borbi I proleterski korpus je oslobodio Srem i otpočeo borbe za proboj neprijateljske utvrđene odbrane na liniji Sotin — Orolik — Podgrađe.

Borci I proleterskog korpusa nose iz Srema najljepše uspomene. Sve je nas zadivila vanredna aktivnost naroda Srema i njegova op-

redijeljenost za narodnooslobodilačku borbu i narodnu revoluciju — njegovo učešće u oružanim jedinicama, u organima narodne vlasti i u radu Narodnooslobodilačkog fronta, Antifašističkog fronta žena i Narodne omladine. U Sremu je parola »Svi na front — sve za front« godinama bila stvarnost, smisao i sadržaj života i aktivnosti naroda.

Borci I proleterskog korpusa, odnosno 1. armije, dočekivani su od naroda Srema kao da su njihovi sinovi, njihove sestre i braća.

Prva armija provela je u Sremu gotovo punih šest mjeseci. Za sve vrijeme narod nam je u svemu pomagao: u smještaju i njezi ranjenih boraca, u ishrani i odjeći, u prevozu borbenih potreba, u kopanju rovova, u opravci puteva itd.

Zajednički smo organizovali kulturne priredbe i proslavljali značajne datume — dan oktobarske revolucije, 27. mart, svečanosti u jedinicama.

Međutim, bogata borbena iskustva divizija I proleterskog korpusa ovdje su se morala dopunjavati novim iskustvima i saznanjima o ratovanju u ravnici, o organizaciji i izvođenju frontalnih borbi, o probou neprijateljske pozicione odbrane, o životu u rovovima u uslovima kišnog vremena i zime, i o vođenju odbrambenih borbi, kada su Nijemci, početkom i sredinom januara 1945, jakim snagama prešli u protivnapad i uspjeli da povrate dio izgubljenog zemljišta.

Naime, I proleterski korpus prvi put u ratu vodi borbu velikih razmjera u ravnici, tu se susreće sa savremenom njemačkom odbranom, kojom idu u prilog kišno vrijeme i raskvašena sremska polja. Prvi put njegove jedinice nailaze na bezbroj neprijateljskih minskih polja. Bili su to novi i složeni uslovi borbe i za naše iskusne borce i komandni kadar, a za desetak hiljada mladih boraca, kojima su popunjene naše divizije, bila su to prva borbena iskustva.

U našim divizijama koje su po oslobođenju Beograda dobile sovjetsko naoružanje organizovani su kratki kursevi za starješine i specijaliste rodova vojske, a novi borci obučavani su u upoznavanju i rukovanju ličnim naoružanjem. Kursevi i obuka održavani su u vrijeme preoružavanja divizija i njihovog pripremanja za ofanzivu. Međutim, ova kratka obuka mladih boraca pokazala se nedovoljnom za složene uslove borbi u Sremu, što su starješine i štabovi uočavali, naročito u borbama za probor utvrđene zone na liniji Sotin — Orolik kod sela Otoka. Sasvim je logično što su se upravo u tim, do tada najtežim našim borbama u Sremu, pokazale manjkavosti u organizaciji i izvođenju napada, u nedovoljno usklađenom sadejstvu

rodova, u nepreciznoj vatri iz ličnog naoružanja. Brojna minska polja i težina ovih borbi povećavali su naše gubitke u ljudstvu.

S druge strane, odlučnost neprijatelja da se odbrani na sremskom frontu i njegova mogućnost da ojačava snage prilikom izvlačenja iz Bosne potvrđivali su realnost procjene štaba I proleterskog korpusa o tome da je za uspješan proboj neprijateljske utvrđene zone Sotin — Orolik — Otok potrebno više naših snaga, a među njima i oklopnih jedinica i avijacije.

Sve su ovo bili veoma realni i razumni razlozi za donošenje pravilne odluke o prelasku I proleterskog korpusa u odbranu na dostignutoj liniji.

Precizirajući zadatke korpusa za odbranu na dostignutoj liniji, štab korpusa izdao je i veoma precizne zadatke o obuci boraca, starješina i komandi. Ta obuka sprovedena je sve vrijeme do proboja sremskog fronta, a naročito poslije stabilizacije fronta.

Nijemci su početkom januara preduzeli snažne protivnapade, prvi 3. januara na lijevom krilu 1. armije (formirane 1. januara 1945. godine), na pravcu Otok — Nijemci i drugi, mnogo snažniji, 17. januara, sa glavnim snagama na našem desnom krilu, na pravcu Sotin — Tovarnik — Šid. U teškim borbama i uz podršku avijacije naše divizije zaustavile su Nijemce i prisilile ih da pređu u odbranu na liniji ist. Mohovo — ist. od Tovarnika — Ilinci — Apševci — Lipovac.

Tada je 1. armija imala u svom sastavu 1. i 6. proletersku, 5, 11. i 21. udarnu diviziju, konjičku i inžinjerijsku brigadu (sve jedinice I proleterskog korpusa).

Vojnu obuku izvodile su sve jedinice koje su se nalazile u drugom ešelonu i u rezervi. Jedinice udaljenije od fronta za obuku su koristile poligone, na kojima su borci uvježbavani u rukovanju oružjem, u prebacivanju, u izvođenju juriša, u pravljenju i korištenju zaklona, u borbi protiv tenkova itd. Na poligonu smo imali par zaplijenjenih njemačkih tenkova, borci bi tenkove sačekivali u rovu a ovi su prelazili preko njih, pri čemu im je objašnjavano kako se najlakše uništava neprijateljski tenk. Pri tome smo najveću pažnju poklanjali obuci mladih boraca.

Jedinice u prvom borbenom rasporedu planski smo smjenjivali, mada se i kod njih izvodila politička i vojna nastava kada je god to situacija dozvoljavala. Međutim, ovdje su se praktično sprovele mnoge značajne borbene radnje, kao danonoćno osmatranje neprijatelja i izviđanje radi hvatanja »živog jezika«. U tom cilju kopani su rovovi — približnice ka neprijateljskom prvom rovu (rastojanje

između našeg i neprijateljskog rova iznosilo je obično 150—250 m), borci su obučavani za borbu protiv njemačkih lovaca — snajpera, za zaštitu prolaza u neprijateljskim minskim poljima itd.

U centru pažnje štaba armije bila je obuka minerskih jedinica. Svoju praktičnu obuku oni su izvodili na neprijateljskim minskim poljima, rasutim po zapadnim padinama Fruške gore i uspješno su je savladali.

Artiljerijske i minobacačke jedinice svakodnevno su izvodile praktično uvježbavanje u rukovanju oružjem, u izboru ciljeva, koncentraciji vatre itd., ali su morali štedjeti municiju.

Politički i propagandni rad bio je svakodnevnan i dao je vrlo dobre rezultate. Redovno su održavani partijski i skojevski sastanci, časovi idejno-političkog obrazovanja, izdavani brojni listovi i uređivane zidne novine, na front su redovno stizale »Borba« i »Politika«. I dalje smo njegovali isprobana takmičenja među jedinicama — za najbolje izvršenje borbenih zadataka, za najbolji uspjeh u političkom radu i u vojnoj nastavi. Kulturne ekipe održavale su brojne priredbe, tako da je život na frontu bio organizovan pod posebnim uslovima.

Sveopštu brigu ukazivali smo ranjenim i bolesnim drugovima. U bolnici lakih ranjenika u Bačkoj Palanci, pored posjeta njihovih drugova i starješina i darova naroda, orkestar fanfara 5. udarne divizije često je izvodio koncerte. Održavani su i kursevi sanitetskog osoblja, a koliko smo god mogli obezbjedili smo sanitet instrumentima, lijekovima i zavojima.

Ishrana i snabdijevanje boraca odjećom i obućom znatno su poboljšani zahvaljujući pomoći naroda i organizovanju radionica u Beogradu i u armijskoj intendanturi.

Tako intenzivne borbene pripreme u tromjesečnom periodu urodile su višestruko korisnim rezultatima. Jedinice 1. armije bile su spremne za izvršenje krupnih zadataka u predstojećim operacijama za konačno oslobođenje zemlje.

Borbenost jedinica i visoki moral ogledao se kod svih boraca. Oni su bili već nestrpljivi i raspitivali se zašto više ne idemo u nastupanje. Sem ostalog, danima su pred odlučujući juriš ispisivali na svoja oruđa, tenkove, kamione i zaprežna kola parole, kojima su izražavali ljubav prema svojoj zemlji, Partiji i drugu Titu, i mržnju prema fašističkim okupatorima, izražavali spremnost da učestvuju u borbama za konačno oslobođenje zemlje, da se bore do Beča i Berlina.

Neprijateljske snage i njihov raspored

Ranije sam iznio da se neprijateljska odbrana na sremskom frontu između Dunava i Bosuta zasnivala na principu utvrđene pozicione odbrane. Ovdje su Nijemci imali dva odbrambena pojasa. Prvi na liniji 2 km istočno od Mohova — 2 km istočno od Tovarnika — Ilinci — Gradina na r. Bosut i dva mostobrana na njegovoj desnoj obali — u Batrovcima i Lipovcu. Ovaj pojas bio je širok oko 30 i dubine 5—6 km, fortifikacijski solidno utvrđen, sa potpunim sistemom vatre i prepreka i posjednut glavnim snagama. Drugi pojas — izgrađen još u prvoj fazi borbi — protezao se na liniji Sotin — Grabovo — Orolik — Nijemci, slabije fortifikacijski utvrđen i slabijim snagama posjednut.

Močvarni predio Bosutskih šuma, južno od Lipovca i Batrovaca pa sve do Save, nije bio posjednut, već samo osmatran, dok su izlazi iz tog šumskog pojasa bili branjeni posadama iz sela Vrbanja, Soljani i Strašinci.

Južno od Save, uslijed dejstva 2. armije sa Majevice, front je bio nestabilan. Do 2. aprila neprijatelj je držao Bijeljinu, Brezovo Polje i širi rejon Brčkog i Orašja.

U vrijeme proboja na utvrđenom dijelu sremskog fronta neprijatelj je imao sljedeće snage:

— 963. njemačka tvrđavska brigada »Kloc«, jačine pet bataljona, držala je odsjek fronta od Dunava do Trunićevog salaša (širine 7 km). U njenoj rezervi, u rejonu sela Lovas, nalazio se 1. bataljon 1231. pješadijskog puka. Na ovom odsjeku fronta Nijemci su imali deset baterija artiljerije;

— borbena grupa »Brener« (jedan njemački i jedan ustaški bataljon) kontrolisala je desnu obalu Dunava između sela Sotina i Opatovca;

— 41. njemačka divizija (1230, 1231, 1232. pp i 41. artiljerijski puk) držala je ostali odsjek fronta od Trunićevog salaša do sela Batrovci, sa sva tri puka u liniji. Dopunski njen bataljon bio je u divizijskoj rezervi u rejonu Novo Selo, a štab divizije u selu Đeletovci. Širi rejon Lipovca držali su 842. sjevernokavkaski i 845. njemačko-arapski bataljon.

Sve ove jedinice od Dunava do Lipovca bile su pod komandom štaba 41. divizije. Tu je ukupno bilo 19 pješadijskih bataljona i 25 baterija artiljerije.

Dio fronta od Lipovca do Save kontrolisala je 3. ustaško-domobranska divizija i dijelovi Ruskog zaštitnog korpusa (RZK), sa posadama u selima Vrbanji, Drenovcima i Račinovcima i isturenim jedinicama u selima Jamena, Strašinci i Soljani.

Južno od Save u rejonu Bijeljine, Brezovog Polja, Brčkog, Orašja i Bosanskog Šamca nalazile su se 22. njemačka i 12. ustaško-domobranska divizija, dijelovi RZK i slabije četničke snage.

Sve pomenute jedinice pred frontom 1. armije bile su pod komandom štaba 34. armijskog korpusa, sa sjedištem u selu Nuštar (sjeveroistočno od Vinkovaca).

Plan operacije armije, grupisanje snaga i zadaci

Kao što se vidi najteže je bilo probiti neprijateljsku utvrđenu zonu između Dunava i Bosuta. S obzirom na solidno organizovanu i fortifikacijski potpuno izgrađenu pozicionu odbranu ovog dijela sremskog fronta, s pravom se računalo da bi snage 1. armije, upućene samo na frontalni proboj, pretrpjele osjetne gubitke. S druge strane, bočni položaj 3. armije na dravskom frontu u Baranji i 2. armije u istočnoj Bosni, u odnosu na istureni sremski front, davao je mogućnost da se ovaj neprijateljski front izmanevriše a njegove snage na toj prostoriji okruže i unište.

Imajući sve ovo u vidu, Generalštab JA je, poslije sastanka sa komandantima armija, kod maršala Tita, izradio osnovnu zamisao sremske operacije koja se sastojala u sljedećem: kroz utvrđenu zonu sremskog fronta uputiti samo dio snaga 1. armije, a sa drugim dijelom 1. armije izvršiti obuhvatni manevar opštim pravcem Brčko — Županja — Cerna — Ivanka (zap. od Vinkovaca) i u sadejstvu sa dijelom snaga 3. armije koja forsira Dravu sa sjevera odsjeći i uništiti neprijateljske snage na sremskom frontu.

Za predstojeću operaciju u sastav 1. armije ušle su: 2. proleterska divizija, 15. makedonski korpus sa 42. i 48. udarnom divizijom, 17. i 22. udarna divizija i 2. tenkovska brigada.

U duhu osnovne zamisli i cilja operacije štab 1. armije izvršio je grupisanje snaga i postavio im sljedeće zadatke.

1. *Južna operativna grupa*: 2, 5. i 17. divizija razbija neprijatelja na prostoriji Bijeljina — Brčko, forsira Savu i, zajedno sa Bosutskom operativnom grupom, nastupa pravcem Županja — Cerna — Ivanka, s namerom da presječe odstupnicu neprijateljskim snagama na sremskom frontu.

2. *Bosutska operativna grupa* — 6. i 11. divizija i konjička brigada razbija neprijateljske jedinice na prostorijski Strašinci — Vrbanja — Gunja, čime olakšava forsiranje Save Južnoj operativnoj grupi, a dejstvom u pravcu Otoka ugrožava desni bok neprijateljskih snaga na utvrđenoj zoni sremskog fronta. Po spajanju sa Južnom operativnom grupom ulazi u njen sastav i zajednički nastupaju u pravcu Vinkovaca.

3. *Snaga 1. armije na sremskom frontu*: 1, 21, 22, 42. i 48. divizija, 2. tenkovska i inženjerska brigada, uz podršku avijacije, vrše proboj utvrđene neprijateljske zone sa težištem na desnom krilu opštim pravcem selo Bapska — Lovas — Vukovar, s tim da unište neprijatelja i da se što brže spoje sa jedinicama 3. armije na pravcu Vukovar — Osijek i sa lijevim krilom 1. armije u širem rejonu Vinkovaca.

Da bi se ovaj plan operacije ostvario Južna i Bosutska Operativna grupa divizija otpočele su dejstva 3. aprila, 3. armija je glavnim snagama otpočela forsiranje Drave između Valpova i Osijeka noću 11/12. aprila, a proboj utvrđene zone sremskog fronta počeo je 12. aprila u 5 časova.

Lijevo krilo 1. armije (tj. Južna i Bosutska operativna grupa) trebalo je da izbiye zapadno od Vinkovaca 12. aprila i da se spoji sa dijelom snaga 3. armije na liniji selo Mikanovci — Vinkovci, dok bi snage u Sremu probile utvrđenu sremsku zonu i za tri dana (12 — 14. aprila) ovladale prvim, glavnim, a odmah zatim i drugim pojasom odbrane i 14. aprila oslobodile Vinkovce.

Da bi se ostvarilo uspješno sadejstvo i komandovanje u 1. armiji riješeno je da Južnom i Bosutskom grupom divizija, zbog značaja borbi lijevog krila armije, komanduje komandant armije general Peko Dapčević. On je sa sobom imao nekoliko operativnih oficira iz štaba armije i održavao radio-vezu sa štabom armije i štabovima 2, 5. i 17. divizije. *Bosutskom operativnom grupom* divizija je, do spajanja sa Južnom operativnom grupom, komandovao general-major Đoko Jovanić, komandant 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«. Komandant armije je sa njim održavao radio-vezu preko štaba armije, a bilo bi povoljnije da je radio-veza bila direktna. Operacijom proboja utvrđene zone rukovodili su politički komesar pukovnik Mijalko Todorović i načelnik štaba armije general-major Milutin Morača. Štab armije nalazio se u Erdeviku.

Pripreme za izvođenje operacije izvršene su blagovremeno. Naročito je detaljno razrađen plan proboja neprijateljske utvrđene zone.

Na pravcu glavnog udara, na odsjeku fronta od Dunava do k. 141, širine 6 km, grupisane su tri divizije — 1. i 21. u prvom ešelonu i 48. u rezervi armije, sva artiljerija tih divizija (120 oruđa), tenkovska i inženjerska brigada (bez bataljona). Dva puka jurišne i dva puka lovačke avijacije iz sastava Grupe vazduhoplovnih divizija JA dobile su zadatak da u prvoj fazi napada podržavaju proboj fronta na ovom pravcu.

Front proboja prednjeg kraja neprijateljeve odbrane iznosio je tri kilometra. Izračunali smo da ćemo na tako uskom frontu napada postići dovoljnu gustinu artiljerijske i avijacijske vatre u fazi pripreme i u podršci napada i da će naši inženjerci u nekoliko noći uoči napada sigurno napraviti prolaze za tenkove i pješadiju u neprijateljskim minskim poljima ispred prednjeg kraja njegove odbrane.

Zbog oskudice u municiji, odredili smo da artiljerijska priprema traje svega 15 minuta.

Na pomoćnom pravcu, širine oko 24 km, napadale su 42. divizija ojačana inženjerskim bataljonom, sa težištem prema Tovarniku, i 22. divizija na odsjeku Batrovci — Lipovac.

Planirali smo, zatim, da u toku noći 11/12. aprila 5. brigada 21. divizije, pomoću divizionara rečne flote Crvene armije, izvrši desant preko Dunava zapadno od Opatovca i da, uz podršku artiljerije sa monitora, napadne neprijatelja u s. Opatovcu i Mohovu i time olakša proboj fronta na pravcu glavnog udara. Ukcavanje brigade izvršeno je kod Bukina i Bačkog Novog Sela.

Takođe smo planirali da 22. divizija glavninom snaga iste noći izvrši desant preko r. Bosut, između Batrovaca i Lipovca, i da na taj način privuče neprijateljsku pažnju i snage i na tu stranu, kako bi olakšali proboj fronta na glavnom pravcu.

Glavna obilježja izvođenja operacije

Južna operativna grupa uspješno je razvijala dejstva i 7. aprila zauzela Brčko, ali je neprijatelj uspio da se izvuče iz grada i da poruši most na Savi. Naše su jedinice morale da prikupljaju i grade priručna desantna sredstva za prelaz rijeke, a to je trajalo gotovo tri dana, tako da se 5. divizija prebacila preko Save 11. aprila, a 17. divizija 12. aprila; 2. divizija je 10. aprila oslobodila Bosanski Šamac, a 13. aprila otpočela prelaz Save preko Orašja.

Napad Bosutske operativne grupe takođe se u početku uspješno razvijao; 11. divizija je već 4. aprila zauzela sela Jamenu i

Strašince, a, zajedno sa konjičkom brigadom, i selo Soljani. Idućeg dana zauzela je s. Račinovce, ali je neprijatelj povratio Soljane. Šesta divizija je 6. aprila zauzela Vrbanju, čime je ugrozila neprijateljske snage južno od Vrbanje i u Brčkom. Zbog dejstva Bosutske grupe neprijatelj hitno izvlači pojedine pukove svojih divizija iz borbi južno od Save i u ogorčenoj borbi protivnapadom uspijeva da povrati s. Vrbanju, i sve do 11. aprila uporno zadržava 6. i 11. diviziju na liniji Đurići — Drenovci — Vrbanja, kako bi svoje snage izvukao preko Save na sjever.

Rušenjem mosta u Brčkom neprijatelj je zaustavio do tada uspješno nastupanje Južne operativne grupe. Ovaj predah olakšao mu je borbu sa Bosutskom operativnom grupom.

U daljem napredovanju lijevo krilo 1. armije 13. aprila oslobađa Županju, Gradište i s. Otok, a istog dana je njeno desno krilo, poslije uspješnog proboja fronta u Sremu, oslobodilo Vin-kovce, dakle dan ranije nego što je bilo planirano.

Glavne snage 3. armije — 16. i 36. divizija, 12. aprila su zauzele mostobran na Dravi širine oko 30 km i dubine 5—6 km, a 13. i 14. aprila štab armije usmjerava ove divizije u pravcu Donjeg Miholjca i Našica, jer je sremska operacija 13. aprila praktično već bila završena.

Prema tome, obuhvatni manevar radi odsjecanja i uništenja neprijateljskih snaga raspoređenih u utvrđenoj zoni sremskog fronta nije bio ostvaren i pored vanrednih uspjeha i rezultata lijevog krila 1. armije i glavnih snaga 3. armije. Činjenica da se obuhvatni manevar morao realizovati forsiranjem dviju velikih rijeka, Drave i Save, zahtijevala je velika sredstva za forsiranje a njih nije bilo.

Inače, izvođenje dvostrukog obuhvatnog manevra na krilima u sklopu forsiranja velikih rijeka predstavlja svojevrsni fenomen operacija iz drugog svjetskog rata. Zbog toga, iskustva i pouke iz sremske operacije zaslužuju posebnu pažnju.

Pored drugih pozitivnih rezultata, naša dejstva na krilima utvrđene zone neprijateljske odbrane na sremskom frontu uveliko su olakšala njeno brzo probijanje sa fronta. Posebno treba ukazati na iskustva iz desanta 5. brigade 21. divizije koji je donio veće rezultate nego što smo očekivali. Ona je u noćnoj borbi razbila bataljon iz njemačke borbene grupe »Brenner«, u zoru 12. aprila odbila intervenciju bataljona iz divizijske rezerve 41. njemačke divizije i ujutro 12. aprila krenula u napad iz pozadine na Opatovac, neposredno sadejstvujući desnom krilu 1. proleterske divizije u zauzimanju tog mjesta i uništenju 963. tvrđavske brigade. U re-

jonu Opatovca i Lovasa 5. brigada i jedinice 1. divizije zarobile su oko 1.000 vojnika iz sastava ove neprijateljske brigade.

Svojim dejstvom iz pozadine neprijateljskog glavnog odbrambenog pojasa 5. brigada je, jednostavno rečeno, povukla i ubrzala nastupanje 1. i 21. divizije.

Desant 22. divizije na lijevom krilu, preko r. Bosuta, nije uspio zbog njenog slabog iskustva za ovu vrstu akcije, a i zbog toga što je štab divizije razvukao diviziju na širok front napada.

Na pravcu glavnog udara artiljerijska i avio-priprema napada, iako kratkotrajno, izvedena je veoma uspješno. Koristeći označene prolaze u neprijateljskim minskim poljima, tenkovi i pješadija su napad na prve neprijateljske rovove izveli bez zastoja i gubitaka. Podrška artiljerije takođe je bila veoma precizna. Silina napada 1. proleterske i 21. udarne divizije obezglavila je neprijatelja na prvom njegovom položaju, pa smo se odlučili da odmah uvedemo u borbu i armijsku rezervu — 48. diviziju, sa zadatkom da nastupa na lijevom krilu 21. divizije u pravcu Šidskih Banovaca i da bočnim dejstvom pomogne 42. diviziji u zauzimanju Tovarnika, koji je oslobođen u 14 časova.

Zbog neiskustva boraca i nižih starješina, jedna od brigada 42. divizije imala je osjetne gubitke na minskim poljima.

Prvog dana napada, 12. aprila, naše jedinice postigle su izvanredne rezultate. Na pravcu glavnog udara izvršen je proboj na dubinu više od 20 do 30 km, a na pomoćnom pravcu — na dubinu od 8 do 20 km. Divizije su dostigle sledeće tačke: 1. divizija zauzela je Vukovar, Borovo i Bogdanovce; 21. divizija — Negoslavce i Svinjarevce; 48. divizija ž. st. Đeletovci i selo Đeletovci; 42. divizija Tovarnik i Ilince (u Tovarniku se prikupila u armijsku rezervu); 22. divizija — Apševce.

Poslije ogorčenog otpora neprijatelja na prilazima gradu i uličnih borbi, 21. i 48. divizija su, uz podršku artiljerije i tenkova, 13. aprila oslobodile Vinkovce; 1. divizija izbila je na liniju s. Antin — s. Gaboš — s. Markušica — s. Lastovo; 42. divizija, kao armijska rezerva, stigla je u Jankovce, a 22. divizija — na prostoriju Komletinci — Otok.

Tako je Sremska grupa divizija 1. armije, podržana tenkovima i avijacijom, za dva dana borbi probila utvrđenu zonu sremskog fronta. Ovom velikom uspjehu, pored solidnih priprema i neosporno vrlo dobrog komandovanja divizijama i drugim jedinicama u borbi, kao i primjernog zalaganja i požrtvovanja cjelokupnog star-

ješinskog i boračkog sastava, mnogo su doprinijele sveukupne borbe lijevog krila 1. armije i uspješno forsiranje Drave od strane 3. armije i njena dalja dejstva. Zbog naših uspješnih dejstava na krilima utvrđene zone neprijatelja na sremskom frontu, štab 34. njemačkog korpusa nije mogao da prikupi i pošalje u ovu zonu neku svoju jedinicu iako je situacija na frontu 12. aprila to naglaga. Neprijatelj je uspio da za odbranu Vinkovaca prikupi i angažuje samo 3. ustaško-domobransku diviziju i dijelove 41. njemačke divizije. Ugrožen na sremskom frontu od snaga 1. i 3. armije sa tri pravca, on je nastojao da se što prije izvuče i da sačuva, koliko god više može, svoje divizije od još većih gubitaka radi organizacije nove odbrambene linije na pravcima prema Slavonskom Brodu i Slavonskoj Požegi.

U sremskoj operaciji naše jedinice potvrdile su visoku borbenu vrijednost, a starješinski i borački sastav — vještinu u borbi, izvanredan elan i veliku moralnu snagu.

Sremska operacija je pokazala da su naše pješadijske, tenkovske i artiljerijske jedinice i avijacija sposobne da usklade svoja dejstva i da u zajedničkoj saradnji efikasno tuku neprijatelja.

OPERACIJA 1. ARMIJE ZA OSLOBOĐENJE SLAVONSKOG BRODA (od 14. do 22. aprila 1945)

Obostrana situacija i raspored snaga

U toku 13. i 14. aprila 34. njemački korpus se, pred frontom 1. armije, hitno povlačio na ranije izabrane i pripremljene položaje na liniji: selo Gorjani — Đakovo — Striživojna — selo Jaruga (na Savi), sa ciljem da na njoj zadrži 1. armiju do povlačenja svojih snaga iz doline rijeke Bosne, gdje su ih napadale i potiskivale divizije naše 2. armije. Ove neprijateljske snage, jačine jednog njemačkog korpusa (7. SS divizija, 181. divizija i dijelovi 369. divizije) držale su 14. aprila dolinu r. Bosne do Žepča i Zavidovića. Štab 34. njemačkog korpusa mogao je, prema potrebi, da angažuje njemačke snage iz doline r. Bosne, prema njihovom pristizanju u region Slavanskog Broda, što će on i koristiti.

Štab 34. njemačkog korpusa je u odbranu ispred 1. armije postavio 22. i 41. njemačku diviziju, ostatke tvrđavske brigade »Kloc«, oslabljenu 3. ustaško-domobransku diviziju i dijelove RZK; na prostoru Sl. Broda i Pleternice nalazile su se jedinice njemačke

policijske divizije »Štefan« i slabije ustaške snage; u Slavonskoj Požegi — dvije ustaške brigade a štab 34. korpusa u Slavanskom Brodu.

Po ovladavanju linijom Vinkovci — Županja, 1. armija je nastavila gonjenje neprijatelja i 14. aprila predveče bila je u sljedećem rasporedu: 1. proleterska divizija izbila je u rejon Gorjana i Đakovačke Satnice, razbila zdruk 3. divizije i ovladala ovim selima; 21. divizija u maršu ka Đakovu napala je grad iz pokreta, ali je bila odbijena i zadržana ispred njega; 48. divizija zadržana je otporom neprijatelja istočno od Striživojne; 5. divizija i dijelovi 17. divizije zaustavljeni su istočno od Beravca; 6, 11, 42. i glavnina 17. divizije stigli su na prostoriju: Mikanovci — Babina Greda — Gradište — Retkovci; 2. tenkovski konjička brigada u Vinkovcima, gdje se nalazio i štab armije.

Znači, 14. aprila pred mrak u dodiru sa neprijateljem nalazile su se četiri divizije 1. armije, dok su ostale četiri divizije bile prikupljene u drugom ešelonu, očekujući dalja naređenja (2. i 22. divizija izašle su iz sastava 1. armije).

Pada u oči što tenkovska brigada nije bila angažovana u gonjenju neprijatelja. Ona je imala izvrsne tenkove T-34, ali je u proboju sremskog fronta raspolagala samo sa jednim b/k municije i tek smo pred oslobođenje Zagreba za nju dobili još nešto municije.

Treća armija se 14. aprila nalazila u borbi na liniji Našice — Donji Miholjac. Šesti slavonski korpus (12. i 40. divizija) dejstvovao je neposredno u pozadini neprijateljskog fronta, na južnim padinama Papuka i na Krndiji, u operativnom pogledu potčinjen štabu 3. armije. Dijelovi ovog korpusa će, dejstvom iz bliže pozadine, olakšati dejstvo i desnom krilu 1. armije na pravcu Pleternica — Slav. Požega.

U takvoj situaciji armija je dobila zadatak da što prije zauzme Slavonski Brod i Slavonsku Požegu i da nastavi gonjenje neprijatelja u pravcu Nove Gradiške i Pakraca.

Na osnovu prikupljenih podataka o neprijatelju u prethodnoj operaciji i njegovog brzog povlačenja poslije gubitka Vinkovaca i Županje, štab armije nije računao na jači otpor neprijatelja sve do Sl. Broda. Na temelju ovakve procjene štab armije je ujutro 15. aprila naredio divizijama da produže gonjenje neprijatelja i da 16. aprila zauzmu Sl. Brod, Pleternicu i Sl. Požegu. Težište napada bilo je na pravcu Striživojna — Sl. Brod (četiri divizije); na pravac Đakovo — Pleternica — Sl. Požega određene su dvije divizije, dok

su dvije divizije ostavljene u drugom ešelonu armije, s tim da se upotrijebe prema razvoju situacije.

Međutim, razvoj borbi je već 15. aprila, na liniji Đakovo — Striživojna — Jaruge, pokazao da je štab armije nerealno procijenio namjere i mogućnosti neprijatelja. Jer je 34. njemački korpus, i pored osjetnih gubitaka u sremskoj operaciji, morao da brani Slavonski Brod sve dok se njemačke jedinice ne izvuku iz doline rijeke Bosne. Takođe se pretpostavljalo da će se i te jedinice, kako budu pristizale, angažovati protiv 1. armije.

Došavši do ovakvog zaključka o zadacima i mogućnostima neprijatelja, štab armije već u toku 15. aprila orijentiše glavninu svojih snaga na pravac Đakovo — Pleternica, radi obuhvata Slavanskog Broda i bržeg prodora ka Pakracu i Daruvaru.

Zbog brdskog zemljišta i zbog postojanja samo jedne komunikacije ovaj pravac otežavao je pokret i uvođenje u borbu naših divizija. Međutim, u odnosu na pravac Striživojna — Slavonski Brod (dolinom Save), manevar glavnih snaga 1. armije pravcem Đakovo — Pleternica imao je višestruki značaj: brzim prodorom 3. i 1. armije na liniju Našice — Đakovo — Striživojna i dejstvima 6. slavonskog korpusa sa Krndije i Papuka stvorena je velika breša između neprijateljskih snaga u Podravini i Posavini, što je omogućavalo 1. armiji da, poslije zauzimanja Pleternice i Slavonske Požege, brzo prebaci glavninu svojih snaga prema Pakracu i Daruvaru i u dolinu rijeke Ilove; stvorena je mogućnost za obuhvat Sl. Broda sa sjevera i sjeverozapada; onemogućavao se rokadni manevar neprijatelja pravicima preko Đakova i preko Pleternice na front 1. armije i obrnuto; tim manevrom prisiljavali smo neprijatelja da uz teške borbe izvlači svoje snage iz doline rijeke Bosne i šireg rejona Sl. Broda uskim zemljišnim pojasom između Save i južnih obronaka planine Dilj i Psunja jedinom komunikacijom prema Novoj Gradiški i Novskoj.

Međutim, za sigurno držanje Slavanskog Broda i neprijatelj je uočio značaj grebena Dilj-planine i Pleternice, pa je već od 16. aprila tamo pojačavao svoje snage.

Svojom prvom zapovjesti štab armije uputio je na pravac prema Pleternici 1. i 21. diviziju. Sada, osim njih, tamo upućuje 6, 11, 42. i 48. diviziju, konjičku i tenkovsku brigadu. No, da bi se ovaj manevar mogao izvesti, trebalo je prethodno osloboditi Đakovo i slomiti neprijateljsku odbranu na liniji Striživojna — Jaruge, gdje su bile angažovane četiri naše divizije.

Prva divizija, na desnom krilu armije, noću 15/16. aprila razbila je neprijateljsku odbranu na liniji Darkovac — Migalovci — Ruševo, a 16. aprila, uspostavivši desno vezu sa jedinicama 12. divizije 6. korpusa, usmjerila je dejstva prema Pleternici. No, već kod sela Đedina Rijeka njena prethodnica se sukobila sa motorizovanim odredom iz sastava 369. njemačke divizije, kojeg je štab 34. korpusa prebacio iz Sl. Broda. Neprijateljski odred je odbačen nazad, a toga dana (16. aprila) pristigla je u Babinu Rijeku 1. brigada 6. divizije, odbacila neprijatelja do sela Slatnik i time zaštitila lijevi bok 1. divizije.

Za 1. divizijom 15. aprila je upućena 11. divizija (ojačana konjičkom brigadom). Ona je 17. aprila stigla u rejon sela Odvorci, 6 km jugoistočno od Pleternice, radi obuhvata Sl. Broda sa zapada.

Šesnaestog aprila uveče, poslije teških borbi, oslobođeno je Đakovo, čime je stvorena mogućnost prebacivanja i drugih divizija pravcem Đakovo — Pleternica. Tako je 17. aprila uveče 6. divizija stigla na sektor Ruševa prema Resniku sa zadatkom da dejstvuje prema Sl. Brodu sa sjevera. Ujutro 18. aprila 21. divizija je stigla na prostoriju sela Buk — Vrčin Dol, orijentisana za dejstva zajedno sa 11. divizijom. Tenkovska brigada ponovo je uvedena u borbu za Pleternicu. I najzad, poslije veoma oštih borbi vođenih tokom 15, 16, i u prvim časovima 17. aprila, savladana je neprijateljska odbrana na liniji Budrovci — Striživojna — Jaruge, poslije čega štab armije, 18. aprila, naređuje 42. i 48. diviziji da krenu pravcem Đakovo — Pleternica, radi napada na neprijatelja u Slavonskoj Požegi. Tako su na pravcu Striživojna — Slavonski Brod ostale samo 5. i 17. divizija.

U operaciji 1. armije za oslobođenje Sl. Broda najteže borbe vođene su za Pleternicu, čvorište komunikacija prema Sl. Brodu, Batrini, Sl. Požegi, Orahovici, Našicama i Đakovu. Štab 34. korpusa pojačao je odbranu Pleternice na taj način što je noću 15/16. aprila prebacio u nju korpusnu rezervu — 16. puk 22. divizije, a padom Đakova stigao je u Kadanovce (jugoistočno od Pleternice) njen 47. puk. Greben Dilj-planine, prema 6. i 11. diviziji, branile su jedinice 369. divizije.

Prvi napad na Pleternicu izvela je 1. divizija 17. aprila sa glavninom svojih snaga. Međutim, uspjeh je izostao zbog nejednovremenog napada brigada i zbog žestokog otpora jakog branioca (štab divizije nije znao o dolasku 16. puka u Pleternicu). Ni noćni napad

dviju brigada divizije nije imao uspjeha — neprijatelj je u protivnapadu odbacio naše jedinice na polazne položaje.

Međutim, 17. aprila 1. brigada 1. divizije postigla je izvanredan uspjeh. Ona je uspješno razbila neprijateljske snage, koje su sa pravca Kutjeva i Vetova pokušale da odbace 1. brigadu sa dostignute linije. U ovoj borbi 1. brigada izbacila je iz stroja oko 700 neprijateljskih vojnika, zaplijenila 7 topova, 6 teških minobacača, 20 mitraljeza, 15 kamiona i drugu opremu. Ostaci neprijatelja povukli su se u Slavonsku Požegu.

Prva divizija je 18. aprila u 16 časova ponovila napad na Pleternicu, uz kratku artiljerijsku pripremu. No, i ovaj napad nije uspio — neprijatelj je vršio snažne protivnapade i ponovo sačuvao sve odbrambene tačke. Istina, njena 1. brigada nije uspjela da se prikupi, pa nije ni učestvovala u borbi.

Pleternica je konačno oslobođena ujutru 20. aprila, poslije veoma teške i odsudne borbe koja je počela 19. aprila u 16 časova. U ovome napadu učestvovala su dvije brigade 1. divizije i dio tenkovske brigade. Neprijatelj se očajnički branio i stalno vršio protivnapade, boreći se za svaku kuću. Obje strane imale su velike gubitke, a varošica sa utvrđenim objektima je bila sva u ruševinama.

Druge dvije brigade 1. divizije, jedna brigada 21. divizije i Konjička brigada, 19. aprila su izbile na glavnu komunikaciju zapadno od Sl. Broda, na odsjeku Nova Kapela — Vrbovo, i u toku 20. i 21. aprila napadale neprijateljske kolone koje su se izvlačile na zapad. Ovladavši 21. aprila cijelim zemljištem duž komunikacije Pleternica — Nova Kapela, 1. i 21. divizija gonile su neprijatelja pravcem Batrina — Nova Gradiška — Novska.

Borbe naše tri divizije na Dilj-planini takođe su bile teške i uporne, jer su prodori 6. i 11. divizije direktno ugrožavali neprijatelja u Sl. Brodu. Devetnaestog aprila 6. i 11. divizija su izbile na liniju Sibirj — Podvinje, dok je 21. divizija usmjerila svoje glavne snage pravcem Buk — Kadanovci, sadejstvujući tako 1. diviziji u borbi za Pleternicu.

Za to vrijeme 5. i 17. divizija, nastupajući sa istoka, slomile su neprijateljsku odbranu na liniji Lapovci — Topolje — Oprisavci i krajem dana 19. aprila izbile na liniju Ježevik — Vrba Donja — Ruševica, pripremajući se za napad na Sl. Brod.

Dejstvima 6. i 11. divizije sa sjevera i 5. i 17. divizije sa istoka, neprijatelj je u toku noći 19/20. i 20. aprila prisiljen da se pod borbom povlači iz Sl. Broda. Grad je oslobođen 20. aprila uveče.

Štab armije prešao je 21. aprila iz Đakova u Sl. Brod.

Dok su se vodile završne borbe za Sl. Brod i Pleternicu, 42. i 48. divizija su 18. i 19. aprila stigle pred Sl. Požegu. Grad su branili dva ustaška zdruga i manji dijelovi 3. ustaško-domobranske divizije i njemačke divizije »Štefan«. Štabovi divizija zajednički su sačinili plan napada, i napad je počeo 20. aprila u 16 časova i trajao je do 10 časova 21. aprila. Jedinice su napadale neprijatelja sa svih strana i dobro sadejstvovale, tako da su uništile ili zarobile glavninu neprijateljskih snaga (oko 700 vojnika), a samo je manji dio uspio da se probije iz obruča i da se preko Babje Gore, povuče u Novu Gradišku.

Tako su 21. aprila završene borbe na prostoriji između Đakova, Sl. Požege, Striživojne, rijeke Save i Sl. Broda. U osmodnevnim borbama 1. armija je postigla krupne uspjehe. Oslobodivši prostranu teritoriju od Vinkovaca i Županje do Sl. Požege i Sl. Broda, ona je neprijatelju nanijela velike gubitke u ljudstvu i tehnici i prisilila ga da brzo izvlači snage iz doline rijeke Bosne, čime je olakšala napredovanje jedinica naše 2. armije južno od Save.

Obuhvat Sl. Broda sa sjevera i bočna dejstva naših divizija na komunikacije zajedno i sjeverozapadno od Sl. Broda ubrzali su slamanje neprijateljske odbrane u rejonu Sl. Broda.

No, vještim manevrom svojih rezervi i brzim prebacivanjem jedinica na ugrožene pravce i njihovim frontalnim postavljanjem prema nama, neprijatelj je uspio da, po cijenu velikih gubitaka, izvuče svoje snage iz doline rijeke Bosne.

O težini borbi u ovoj operaciji govore i obostrani gubici: neprijatelj je imao oko 4.800 poginulih i 2.389 zarobljenih, dok je 1. armija imala 1.479 poginulih i 4.379 ranjenih. Naše jedinice su, sem ostalog, zaplijenile: 29 artiljerijskih oruđa, 75 minobacača, 328 puškomitraljeza i mitraljeza, 762 puške, dosta municije i druge opreme.

Uspjeh u ovoj operaciji bio bi znatno veći da su naše preoružane divizije raspolagale potrebnom količinom artiljerijske municije i municijom za tenkove. Zato smo više koristili artiljeriju i municiju zaplijenjenu od neprijatelja, koja je još uvijek predstavljala dragocjen plijen naših boraca.

Avijacija nas je u ovoj operaciji podržavala samo djelimično, jer nije imala municije. Ona je isključivo napadala neprijateljske položaje van naselja i kolone u pokretu, dok su gradovi i sela, bez obzira što je iz njih neprijatelj davao otpor, pošteđeni od bombardovanja.

BORBE NA RIJECI ILOVI

(od 25. aprila do 3. maja)

Poslije oslobođenja Sl. Broda i Sl. Požege 1. armija dobila je zadatak da produži nastupanje prema Zagrebu.

Koristeći slobodnu teritoriju 6. slavonskog korpusa štab armije je, u vremenu od 22. do 24. aprila i preko Sl. Požege, u širi rejon Pakraca prebacio 5, 6, 11, 42. i 48. diviziju. Štab armije stigao je u Pakrac 24. aprila izjutra.

Na svom pravcu nastupanja 1. i 21. divizija vodile su u ovom vremenu borbe sa zaštitnicama neprijatelja i oslobodile Novu Gradisku i Okučane. Tada je 17. divizija prešla u sastav 3. armije.

Obostrani raspored snaga

Poslije gubitka Virovitice, Sl. Broda i Banje Luke neprijateljske snage užurbano su pripremale novu odbranu na liniji: Drava — Bilo-gora — rijeka Ilova — Pakračka Poljana — Novska — Jasenovac — r. Una (do Bos. Novog). Na tom frontu Nijemci su namjeravali da zadrže nastupanje 3, 1. i 2. armije radi dobitka u vremenu i izvlačenja svojih snaga u pravcu Austrije. Organizacija odbrane između Drave i Save, na frontu širine oko 130 km, povjerena je štabu 21. njemačkog brdskog korpusa, pod čiju su komandu stavljene sve jedinice između Drave i Save — ukupno 16 divizija.

Neprijatelj je do 26. aprila izvršio grupisanje i raspored svojih snaga.

Pred frontom 1. armije nalazile su se u odbrani sljedeće neprijateljske snage: 22. njemačka divizija na odsjeku Zrinska — Grubišno Polje; 369. njemačka i 1. ustaško-domobranska divizija na odsjeku Zdenci — desna obala Ilove — Tomašica; 7. i 9. ustaško-domobranska divizija na odsjeku Kajgana — M. i V. Vukovje; 181. njemačka divizija na odsjeku Marino Selo — Janja Lipa; 3. ustaško-domobranska divizija na odsjeku Bujavica — Novi Grabovac; odsjek Novska — r. Veliki Strug branila je 41. njemačka divizija i rejon Jasenovca — 963. njemačka tvrđavska brigada.

Pozadi fronta između Drave i Save, na obezbeđenju komunikacija, nalazile su se 8. i 17. ustaško-domobranska divizija. Istočno od Kutine grupisana je 7. SS divizija, a u Bjelovaru 5. ustaško-domobranska divizija.

Kao što se vidi, pred frontom 1. armije nalazile su se neposredno u odbrani četiri njemačke i pet ustaško-domobranskih divizija i jedna njemačka brigada, i u rezervi njemačka 7. SS divizija. Bile su to jake neprijateljske snage, grupisane na centralnom dijelu odbrane 21. brdskog korpusa, a s obzirom na pogodnosti zemljišta pojedine njegove divizije mogle su da se brzo prebace na ugrožene dijelove fronta prema 1. armiji. Naročito povoljan položaj imala je 7. SS divizija i ona će odigrati odlučnu ulogu u borbama na reci Ilovi.

Prva armija je tada imala sedam divizija, tenkovsku, konjičku i inženjersku brigadu. Već sam pominjao da smo slabo stajali sa artiljerijskom i tenkovskom municijom sovjetske proizvodnje, a tenkovi nisu imali ljetno mazivo, pa smo poslali naše drugove kod generala Koste Nađa, komandanta 3. armije, da on interveniše kod komande pozadine Trećeg ukrajinskog fronta Crvene armije da dobijemo municiju i ljetno mazivo. Intervencija druga Nađa djelomično je uspjela, pa smo tenkovsku brigadu mogli upotrijebiti u borbama pred Zagrebom.

Do dolaska divizija 1. armije na rijeku Ilovu i prema Janjoj Lipi ovdje je slobodnu teritoriju i pozadinu fronta držala 40. divizija VI korpusa, raspoređena na širokom frontu. Od nje smo dobili podatke da se od Velike Barne do Janje Lipe nalaze 369. i 181. njemačka i 1. ustaško-domobranska divizija. Međutim, nije se znao detaljniji raspored ovih neprijateljskih jedinica, kao ni sistem organizacije odbrane i utvrđenja.

Logično je što štab 1. armije do 24. aprila nije znao da je neprijatelj ojačao ovdje svoju odbranu novim jedinicama, jer su i one tada ovamo stizale.

U želji da se odmah nastavi uništavanje i gonjenje neprijatelja štab armije je, u svojoj zapovjesti od 24. aprila, naredio da tri divizije (5, 6. i 48) forsiraju Ilovu na odsjeku Končanica — Uljanik, radi obuhvata neprijateljskih snaga u dolini r. Save, na odsjeku Novska—Kutina; da 42. divizija nastupa prema Prakračkoj Poljani, a 1. i 21. divizija prema Novskoj.

U borbama od 25. do 27. aprila neprijatelj je na cijelom frontu 1. armije pružio ogorčen otpor i često vršio protivnapade. Do 28. aprila 48, 6. i 5. divizija obrazovale su mostobran na desnoj obali Ilove i dostigle liniju: istočni dio sela Garešnice — Zdenčac — isključno Palešnik — Klakočevac; 11. divizija je, na desnom krilu, vodila borbu kod V. Barne, 42. divizija je zauzela Marino Selo, a 1. i 21. divizija zauzele su Bujavicu i Paklenicu.

U takvoj situaciji 7. SS divizija je ujutro 28. aprila izvršila protivnapad pravcem Banova Jaruga — Antunovac, a istovremeno su jače snage napadale naše jedinice na mostobranu.

U prepodnevnim časovima 7. SS divizija je, u protivnapadu, prodrla do linije Sokolovac — Kreštelovac i time ugrozila pozadinu 48. 6. i 5. divizije. Zbog toga je štab armije bio prisiljen da naredi povlačenje jedinica sa mostobrana i da ih angažuje u borbi protiv 7. SS divizije. U žestokim borbama ova se divizija 28. uveče povukla do Marina Sela i Antunovca.

Ovaj protivnapad zaustavio je nastupanje 1. armije. S obzirom na ispoljenu odlučnost neprijatelja da nas što duže zadrži na r. Ilovi, štab armije je odlučio da jedinicama pruži neophodni odmor i da se pripreme za opšti napad, koji je bio predviđen da otpočne 2. maja.

Međutim, neprijatelj je uveče 30. aprila otpočeo da povlači svoje snage sa fronta na Ilovi pa je štab armije naredio jedinicama da odmah krenu u napad. U borbama do 4. maja divizije su dostigle liniju: St. Ploščica — Kruškovac (11. divizija), Mala i Velika Trnovica (5. divizija) i Popovac — Garešnica (6. i 48. divizija), Medurić — Banova Jaruga (42. i 21. divizija).

Nijemci su bili prisiljeni da napuste front na Ilovi zbog nastupanja naše 2. armije u pravcu Karlovca i Siska, pa su dio snaga sa fronta 1. armije morali da prebace za zaštitu pravca Karlovac — Zagreb.

Borbe 1. armije na Ilovi i duž komunikacije Okučani — Banova Jaruga po svojoj žestini i upornosti odbrane neprijatelja slične su borbama u prethodnim operacijama 1. armije. Međutim, ove borbe imaju i svoje specifičnosti. Prvo, ovdje je odnos snaga bio u korist neprijatelja — sedam naših prema devet neprijateljskih divizija, od kojih pet njemačkih. Drugo, ovdje je neprijatelj raspolagao jakom rezervom — 7. SS divizijom, s kojom je izvršio protivnapad na za nas veoma osjetljivom pravcu, i time uspio da za tri dana zaustavi nastupanje 1. armije. Treće, prvi put od proboja sremskog fronta 1. armiju nije podržavala naša avijacija usled nestašice municije, što je takođe bilo povoljno za neprijatelja.

Na kraju, valja istaći da su sve naše jedinice u ovim borbama pokazale visoku borbenost i spremnost u izvršenju svih zadataka, a starješinski i borački sastav primjeran elan i izdržljivost.

**GONJENJE NEPRIJATELJA U PRAVCU ZAGREBA
I CELJA I KAPITULACIJA NJEGOVIH SNAGA**
(od 5. do 14. maja)

Prešavši 5. maja u odlučno gonjenje neprijatelja 1. armija je, uz sadejstvo avijacije, uspješno savlađivala njegov otpor. Njenih pet divizija nastupalo je zonom sjeverno od Moslavačke gore, a dvije divizije pravcem Kutina — Ivanić-Grad — Zagreb. Borbe su vođene na pravcima nastupanja svih divizija, a naročito u rejonu Čazme, Žabnog, kod Vrbovca, Kutine i Ivanić-Grada. Neprijatelj je imao osjetne gubitke, a u ovim borbama počele su se predavati njegove manje jedinice.

Šestog maja naše su divizije dostigle sledeće tačke: 11. i 5. divizija — Tkalec — Lukovo (sjeverno od Vrbovca), 1. i 6. divizija — Vrbovec — Prilesje, 21. divizija — Lupoglav i 42. divizija — Ivanić-Grad. Tog dana jedinice 2. armije oslobodile su Karlovac, a njene desnokrilne divizije brzo su nastupale ka Zagrebu.

Sedmog maja štab armije izdao je zapovijest za oslobođenje Zagreba, u sadejstvu sa jedinicama 2. armije, a 5. i 11. divizija da istovremeno prodru u dolinu r. Krapine i prema Zaprešiću i da tako presjeku komunikacije koje od Zagreba izvode na sjever.

Osmog maja jedinice 1, 6. i 21. divizije izbile su na južne padine Medvednice i zauzele Markuševac i Kraljevec i tako natkrilile Zagreb sa sjeverne strane, a jedinice 21. divizije, dijelovi 42. divizije i tenkovska brigada doprle su do istočne periferije grada. Toga dana 45. i 39. divizija 2. armije ušle su u Zagreb, na svojim pravcima napada sa jugozapada. Noću 8/9. maja ušle su u Zagreb jedinice 6, 21. i 48. divizije. Tako je zajedničkim snagama 1. i 2. armije Zagreb oslobođen.

U toku 9. i 10. maja naše su divizije čistile od neprijatelja rejon Medvednice i tu su zarobile nekoliko hiljada neprijateljskih vojnika i zadobile bogat ratni plijen.

Sadejstvujući jedinicama 2. i 3. armije u završnim akcijama, četiri divizije 1. armije — (11, 5, 21. i 48) nastavile su gonjenje i zarobljavanje krupnih njemačkih i kvislinških snaga opštim pravcem Klanjec — Celje — Šoštanj — Črna — državna granica.

14. maja 4. brigada 5. divizije izbila je preko Črne na državnu granicu i time je završeno uništavanje i razoružavanje neprijatelja svim našim snagama.

*

U sklopu završnih operacija Jugoslovenske armije, izvođenih kombinovanim dejstvima naših armija sa fronta i krupnih jedinica

u bližoj i dubljoj pozadini neprijatelja, 1. armija uspješno je izvršila svoj zadatak. Ona je više od mjesec dana vodila borbe sa jakim i dobro naoružanim neprijateljem i pod borbom prevalila dugačak put od Srema, preko Sl. Broda i Zagreba do Celja.

U ovoj velikoj ofanzivi jedinice 1. armije izvršavale su svoje zadatke samoprijegorno, smjelo i poletno, sa jedinom željom i mišlju: da se neprijatelj što prije pobijedi i da se što prije oslobodi sva naša zemlja.

Vrhovni komandant Jugoslovenske narodne armije, maršal Tito, pohvalio je jedinice 1. armije za uspješni proboj sremskog fronta i za oslobođenje Zagreba. To je bilo najdraže priznanje 1. armiji i njenim borcima u tim slavnim bitkama našeg pobjedonosnog narodnooslobodilačkog rata.